

Alapítványok, alapok



Ebben az évben ünnepli fennállásának 20-ik évfordulóját az aradi illetve a kölni Alma Mater Alapítvány. Az évforduló alkalmából tekintünk át az alapítványok és alapok múltbéli rendszerét, hátha van benne olyan gondolat vagy forma, amely napjainkban is alkalmazható lenne.

A régi magyar Polgári Törvénykönyv szerint az ***"alapítvány olyan önálló vagyon, melyek felhasználási célját az alapító határozza meg, kezelésére megfelelő szervet rendel ki, s a vagyonból származó jövedelmet a kezelő szerv a cél szolgálatában köteles felhasználni."***

Eredetét magyar földön Szent István királyig vezethetjük vissza, az eddig feltárt adatok szerint először Ő (mint magánember) alapított ispotályt, mai szóval korbázt Jeruzsálemben a magyar zarándokok részére.

Az oktatási intézmények létrehozására és működésük támogatására létesített alapítványok különösen szép múltra tekintenek vissza, és jelentős volt a szerepük az aradi gimnázium életében is. Ez a támogatási forma úgy működött, hogy a jogi személy – alapító levélben fogalmazta meg az adomány célját – le-

tett egy meghatározott összeget. Ennek kamatait hasznosította a kuratórium, melynek összetételét szintén ez az okirat határozta meg.

Elsősorban a szegény sorsú tanulókat és a tanulásban kiemelkedő teljesítményt nyújtó diákokat segítették, de jelentősek voltak azok az összegek is, amelyekkel a különböző pályázatok győzteseit jutalmazták. Ez azért volt fontos, mert önképzésre és önálló munkára serkentette a tanulókat.

Az alapítványok adományait értékelték az iskolában, ezt mutatja, hogy évről évre szerepel a jutalmazott tanulók névsora, az alapítók neve, a tőke összege, valamint a kiosztható pénz is az Értesítőkből. Az ezekben közölt adatokat 1913-ig Burián János iskolaigazgató foglalta össze, és az 1913/14-es év Értesítőjében jelentette meg. Innen való időrendi sorrendben a következő adatok:

1. **Bogdánffy Gyula** alapítvány: az alapítólevél 1876. okt. 2-án keletkezett, 1877. január 13-án hagyta jóvá a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi minisztérium. Bogdánffy Gergely a korán elhunyt fia emlékére hozta létre a fiáról elnevezett alapítványt 2000 K (1000 Ft.) tőkével és *„oly munka jutalmazására adandó, mely a magyar nyelv irányára nézve a beadottak közül a legjobbnak ítéltetik. ...A bizottság tagjai: a főgimnázium rendszerinti igazgatója, a magyar nyelv és irodalom valamelyik rendes tanára és Tisztai Lajos, a helybeli magyar lap szerkesztője, kinek helyét bekövetkező halála, vagy Aradról való elköltözése után az aradvárosi iskolaszék elnöke tölti be.*

2. **Nagy Sándor és neje Kaszap Emília** alapítvány: az alapítólevél 1888. október 12-én keletkezett, a minisztérium jóváhagyta 1888. november 28-án. Nagy Sándor törvényszéki elnök végrendeletében (1882) hagyta meg, hogy *„az aradi lyceumban tanuló növendékek közül azon tanulónak, ki a magyar történelemből merített, hazai tárgyából a legjelesebb és leglelkesebb költeményt írja*

2000 K. (1000 Ft.) alapítványt teszek, melynek az évi kamatja évenként fenti célra szolgáltatás ki." A pályadíjat a szigorú feltétel miatt kezdetben nem tudták kiadni, ezért változtattak az eredeti célkitűzésen, nemcsak verses, hanem prózában megírt pályaművet is elfogadtak, ekkor változott meg az alapítvány neve a fentebbre.

3. **Hanthó Lajos** alapítvány: az alapítólevelet 1890. október 22.-én hagyta jóvá a minisztérium. 1883-ban Hanthó Lajos főreáliskolai igazgató és 20 tanár hozták létre ezt az alapítványt 200 Kr. értékben. A tőke kamatait minden évben azon tanulók között osztották ki, akik a feltett földrajzi kérdéseket a legjobban oldották meg.

4. **Újlaki József János** alapítvány: az alapítólevél 1892. június 24-én keletkezett, 1893. március 10-én hagyták jóvá. Az alapítólevelet a főgimnázium tanárai állították össze a végrendelkező kívánsága szerint: „*az alapítvány összege (200 K.) tíz évig takarékpénztárban fog kezeltetni, a kamatok a tőkéhez csatolva. A fenti tíz év után az alapítvány évi kamata minden harmadik évben összevéve, egy természettudományi értekezésre adható ki.(...) a pályázaton csak jó előmenetelű, és magaviseletű gimnazista tanulók vehetnek részt.*

5. **Pless Jenő** alapítvány: az alapítólevél 1893. január 2-én írták, és májusban hagyták jóvá. A tőkét (50 Ft.) addig kellett kamatoztatni, míg el nem érte a 100 Ft.-ot, majd a kamat „*minden év december 22-én az aradi királyi főgimnázium II/a, párhuzamos osztályok nem léte esetén a II. osztályú, szegény sorsú, jó viseletű és tanulmányokban túlnyomólag vagy általában jó előmenetelű tanulónak adassék ki karácsonyi jutalomdíjul az osztályfőnök ajánlata szerint az osztályban működő többi tanárok és az igazgató helybenhagyásával*”.

6. **Az Aradi hírlapírók** sajtóalapítványa: az alapítólevél 1907. márc. 27-én keletkezett, 1907 decemberében hagyták jóvá 500 Kr. tőkével. Az alapítók kí-

vánsága szerint, *a tőke kamatai mindenkor az 1848. március tizenötödikének emlékére tartandó ünnepélyen adandó ki az intézet azon tanulójának, aki egy, a sajtóból vett pályakérdést legjobban megfejti. ... A pályázatban a királyi főgimnáziumnak csak VII, és VIII. osztályos tanulói vehetnek részt... A beérkező pályaművek bíráló bizottsága a királyi főgimnázium történelem tanárából, magyar irodalom tanárából, s az aradi magyar nyelvű napilapok felelős szerkesztői által kijelölt két aradi hírlapíróból alakul meg.*

7. **Fülöp Sándor** alapítvány: az alapító levél Pécskán keletkezett 1909. március 19-én, jóváhagyták 1910. február 14-én. Az alapítók Fülöp Lajos és neje 120 Kr. összeget a váratlanul elhunyt gyermekük Fülöp Sándor emlékére tették. *„az alapítvány kamatai minden év február hó 28-án, mint a boldogult fiúk elhalálása napján, egy szegény gimnáziumi V. osztályos tanulónak, felekezeti különbség nélkül adományozzék annak, ki a magyar nyelvben jeles előmenetelt tanúsít.*

8. **Horváth Kornél** dr. jutalomdíj: az alapítványt Horváth Henrik, nyugalmazott főgimnáziumi tanár tette, így kívánt emléket állítani fiának, Horváth Kornél dr. aradi gyakorló orvosnak. Az alapítvány kamatait (a tőke 1000 K.) *„az aradi királyi gimnázium legfelsőbb osztályának egy szegény sorsú, jó előmenetelű, római katolikus vallású tanulója kapja.”* Mivel az alapítvány tevőnek a fia orvos volt, a tanári kar döntése értelmében, az egészségtanban legjobb előmenetelt tanúsító tanulónak adták ki.

9. **Fehér–Fényes**_alapítvány: a régi alapítólevél 1875. márc. 8-án, az új 1910. november 12-én keletkezett, jóváhagyták 1911. április 25-én. Az eredeti tőke 300 K. volt, Fényes Károly a következő levél kíséretében egészítette ki: *„Tekintetes Igazgató Úr! A felosztott aradi főgimnázium igazgatósága hallo-másom szerint Lucia leányom 50 Ft-ból álló hagyományát a Fehér féle 100 Ft.-*

nyi alapítvánnyal egyesítve Fehér–Fényes név alatt összevonta. Tekintve ezen összeg csekélységét, a kitűzött cél szentségét, 100 Ft-al megemelem az alapítványt, használják fel a nem magyar ajkú tanulóknak a magyar nyelv tanulására való ösztönzésre.

10. **Bibics** alapítvány: ennek történetét már többször megírták. Az évek hosszú sora alatt felhalmozódott tőkének köszönhető, hogy sikerült felépíteni az 1873-ban átadott épületet.

A múlt év decemberében a Nyugati Jelenben egy rövid hír olvasható: *Traian Basescu államelnök az Oktatási Érdemrend tiszti fokozatát ítélte oda az oktatási minisztérium javaslatára, több liceumnak, két bukarestinek, egy sepsiszentgyörgyinek (Székely Mikó) és egy brassóinak, valamint az aradi Moise Nicoaranak fennállásuk 150. vagy 160. éves évfordulója alkalmából. **Azt szeretném tudni, hogy a díjátadáskor elhangzottak-e Bibics, piarista, minorita, Királyi Gimnázium, Főreál nevek, vagy ezt is kitörölték a múltból?***

Arad vármegye és város kezelésében volt a **Dániel–József** (2000 Kr.), **Andrényi Béla** (4000 Kr), **Bonnanz Sándor** (2000 Kr), **Bohus Zsigmond** (20.000 Kr.) alapítványok kezelési joga, ezek kamatait évente a gimnázium illetve a főreál használta fel ösztöndíjra, könyvtár-és szertárbővítésre.

A Ratio Educationis illetve az Entwurf nem foglalkozik különösebben az alapokkal, a 240-ik paragrafus említi a diákok megsegítését: *„Igen méltányos, hogy az iskolák igazgatói és tankerületi királyi főigazgatók a szívükön viseljék a szegény növendékek segélyezését. számukra megnyerjék a tehetősebbek jóakarátát és pártfogását.”* Az alapok elindításához nem volt szükség minisztériumi engedélyezés, elegendő volt a nevelőtestületi döntés. (Természetesen szigorú pénzügyi ellenőrzés alatt)

A diákság számára nagy jelentőségű az **Ifjúsági Segélyezési Alap** (Egyesület), ugyanis ebben ők is aktív szerepet tudtak vállalni, akár mint segélyezők, vagy mint segélyezettek. A szegény, és elfogadható tanulmányi teljesítményt nyújtó – vallás és nemzetiségre való tekintet nélkül – diákokat segítette ruházattal, rajzeszközökkel, tankönyvekkel. Az egyesület 1874. dec. 17-én alakult meg, majd 1882 decemberében új alapszabály készült melyet vallás- és közoktatásügyi magyar királyi minisztérium is jóváhagyott. Olyan személyiségek szerepeltek az alapító tagok között, mint: Aczél Péter, Andrányi Károly, Jirászek Nándor, Minorita ház, Neuman testvérek, Zselénszky Róbert, Bohusné Szőgyény Antónia, Goldis János, és mint rendes tag Tiszti Lajos, Moldován János. Az elnöki tisztséget Tabajdi Károly, az alelnöki tisztséget Kuncz Elek igazgató vállalta el. Az adományok gyűjtését évről évre gondosan megszervezték, az osztályokban, a városban gyűjtőíven lehetett befizetni, ezen kívül jótékonysági bálakat szerveztek, ezek anyagi eredményeiről a korabeli sajtó rendszeresen hírt adott. A segélyezés fontossága miatt, az alap kezelésébe került a Nagy Sándor–Kaszap Emília (1000 Kr), Boros–Fehér (230 Kr), Habereger (300 Kr.), Neumann Ede (400 Kr), Bing János (150 Kr), Papp János (150 Kr), Talmányi Ede (75 Kr), Meglics László (150 Kr.) Éles A. (100 Kr), valamint a Magyar László (150 Kr) alapítvány kezelési joga is.

A fentien kívül léteztek hosszabb-rövidebb idejű lefutatási alapok is mint a: régészeti, teremébútorzati, tornaverseny, gyorsírókör, szobor, kirándulási, zászló stb. A gyűjtés itt is íveken történt, a cél elérése után vagy megszűnt, vagy folytatta tevékenységét a következő években is.

Az adatokat áttekintve felmerült bennem az a kérdés, hogy vajon mi történt ezen magánszemélyek pénzével 1919 után, hiszen az okmányok tanúsága szerint az 1917/18-as tanév végén csak az Ifjúsági Segélyezési Egyesület

35826,31 koronával rendelkezett. Továbbá hova lett az alapítványok tőkéje, melyet szintén az Első Aradi Takarékpénztár kezelt.

Piroska István

Gondolatok. 2011. április

Könyvészet

Nyugati Jelen, 2010. december 28.

Aradi Gimnázium Értesítői 1870–1921

Ratio Educationis (Az 1777-es és 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása) Bp. Akadémia Kiadó
1981.